

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї

(довідник)

Київ 2018

УДК 343.9 : 343.54
ББК Х 628.3
З 33

Авторський колектив

Ботнаренко І. А., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції, кандидат юридичних наук; **Стрільців О. М.**, завідувач наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; **Іванчук Н. В.**, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи, кандидат юридичних наук; **Джу́жа А. О.**, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник; **Фарима М. М.**, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування.

Рецензенти:

Крижна Л. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ;

Лабунь А. В., начальник управління превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ України 19 квітня 2017 року (протокол № 3).

З 33 **Запобігання насильству в сім'ї:** довідник / [Укл. Ботнаренко І. А., Стрільців О. М., Іванчук Н. В., Джу́жа А. О., Фарима М. М.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 48 с.

Довідник розкриває зміст основних найпоширеніших понять і термінів у сфері захисту особи від насильства в сім'ї, які даються в нормативно-правових актах, науковій, довідковій та енциклопедичній літературі. Терміни розташовані в алфавітному порядку і супроводжуються науковими і правовими дефініціями.

Видання адресоване викладачам навчальних закладів юридичного профілю, працівникам правоохоронних органів, працівникам соціальних служб, служб у справах сім'ї та молоді, неурядових організацій, студентам та слухачам вузів, а також всім, кого цікавлять проблеми протидії насильству в сім'ї.

УДК 343.9 : 343.54
ББК Х 628.3

© Національна академія внутрішніх справ, 2018
© Ботнаренко І. А., Стрільців О. М.,
Іванчук Н. В., Джу́жа А. О., Фарима М. М.

ЗМІСТ

<i>Вступне слово.....</i>	<i>4</i>
<i>Побудова довідника</i>	<i>6</i>
<i>А.....</i>	<i>7</i>
<i>Б</i>	<i>8</i>
<i>В</i>	<i>8</i>
<i>Г</i>	<i>12</i>
<i>Д.....</i>	<i>13</i>
<i>Е</i>	<i>17</i>
<i>Є.....</i>	<i>18</i>
<i>Ж</i>	<i>18</i>
<i>З</i>	<i>18</i>
<i>І</i>	<i>20</i>
<i>К</i>	<i>21</i>
<i>М</i>	<i>23</i>
<i>Н</i>	<i>24</i>
<i>О</i>	<i>25</i>
<i>П</i>	<i>26</i>
<i>Р</i>	<i>29</i>
<i>С</i>	<i>30</i>
<i>Т</i>	<i>36</i>
<i>У</i>	<i>37</i>
<i>Ф</i>	<i>37</i>
<i>Ц</i>	<i>38</i>
<i>Ч.....</i>	<i>38</i>
<i>Ш</i>	<i>39</i>
<i>Довідник установ та організацій, які працюють з питань захисту прав особи від насильства</i>	<i>40</i>
<i>Список використаних джерел</i>	<i>42</i>

Вступне слово

Одним з актуальних питань, які стоять перед державою та суспільством, є подолання будь-яких проявів насильства в сім'ї. Як одна з найбільш розповсюджених форм порушення прав і свобод особи та основний чинник, що зумовлює розлучення сімейної пари, такий вид насильства є серйозною і масштабною проблемою, яка породжує безліч інших соціальних негараздів. Зокрема, фахівці стверджують, що у дітей, які виховувались в конфліктних або неблагополучних сім'ях, зокрема, де досить часто застосовувалось насильство по відношенню до інших членів родини, в майбутньому досить часто виявляється схильність ставати кривдниками або жертвами, оскільки побачене та пережите негативно впливає на їхнє психічне здоров'я та нормальний фізичний розвиток.

За даними різних досліджень, близько 70% жінок зазнають різноманітних форм сімейного насильства. До 35% неповнолітніх систематично застосовуються жорстокі форми покарання, значна кількість усіх випадків зґвалтувань відбувається в сім'ї, більше третини умисних убивств і кримінальних правопорушень із нанесенням тяжких тілесних ушкоджень вчиняється в сім'ї. Діти, матері яких зазнали знущань у сім'ї, у шість разів частіше намагаються покінчити життя самогубством, 50% з них схильні до зловживань наркотичними засобами та алкоголем¹.

За даними Українського інституту соціальних досліджень, лише 27% опитаних жінок вважають насильством над особою брудну лайку, лише 37% – брутальне приниження, і, що викликає подив, лише 49% – побиття, 56% – зґвалтування. Ще менше чоловіків відносять перелічені дії до насильства. Наприклад, насильством над жінкою вважають побиття лише 45% чоловіків, а 50% – зґвалтування². Такі статистичні дані вражають та вказують на необхідність посиленої уваги суспільства та держави у напрямі ефективної протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Нині проблема сімейного насильства тільки починає усвідомлюватись та осмислюватись і стає об'єктом громадської і державної політики. Виділення насильства в родині в глобальну соціальну проблему – тільки перший крок, спрямований на її розв'язання. На цьому шляху виникає чимало перешкод: відсутність вичерпної інформації про ступінь поширення і причини застосування сили в сім'ї, відсутність чітких визначень та теоретичної бази, недосконалість законодавства в частині відповідальності за протиправні діяння тощо. Разом з тим, через побоювання або небажання жертв привселюдно заявити про такі факти, прояви сімейного насильства мають латентний характер, що не може не позначитись негативно на стані подолання цього феномену.

¹ Психологічний захист від насильства над дітьми в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kobelyaky.just.gov.ua/info/264/>.

² Види домашнього насильства та їх класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wcunetwork.org.ua/ua/Xaxist_prav_dtei/article/vidi_domashnogo_nasilstva_ta_yih_klasifikaciya.

Насильство в родині руйнує фундамент безпеки як самої сім'ї, так і суспільства. Саме проблема насильства в сім'ї тісно пов'язана із такими явищами, як зростання кількості розлучень, бездоглядність та безпритульність дітей, формування насильницького менталітету нації, жебракування, втрати загальнолюдських цінностей любові та взаєморозуміння. Крім того, це явище є одним із чинників формування адитивної поведінки у особи та передумовою вчинення нею злочинів.

Довідник вирізняється з-поміж усіх інших тим, що він уперше комплексно розкриває зміст найважливіших понять та термінів, що стосуються характеристики насильства в сім'ї та його проявів, а також державної політики у напрямі протидії цьому негативному явищу. Опанування правовою термінологією, що висвітлює процеси і можливі наслідки цього антисуспільного явища, на наш погляд, сприятиме підвищенню професійної компетентності, формуванню правової свідомості та правової ідеології сучасного фахівця-юриста. Крім того, довідник містить багато юридичних категорій, оволодіння якими надасть можливість відповідним суб'єктам (правоохоронним органам, соціальним службам, неурядовим організаціям) обґрунтовано здійснювати практичну діяльність у напрямку попередження насильства в сім'ї.

Видання підготовлено з урахуванням останніх законодавчих змін та новітніх досягнень юридичної науки. Тлумачення термінів подано у стислому та лаконічному вигляді. Чіткий і доступний виклад матеріалу допоможе зорієнтуватися в розмаїтті понять у сфері забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Сподіваємось, що ознайомлення з довідником допоможе читачеві утвердитися в розумінні насильства в сім'ї як суспільно небезпечного явища, якому не повинно бути місця в цивілізованому суспільстві.

Побудова довідника

У довіднику розташовано терміни, які найчастіше зустрічаються у законодавчих і відомчих правових актах, міжнародно-правових актах, довідковій, енциклопедичній та науковій літературі з питань протидії насильству в сім'ї та характеристики діянь, що ним охоплюються. Довідник містить близько 180 слів, що мають розгорнутий опис та посилання на джерело, де наводиться його тлумачення. Терміни подаються у алфавітному порядку, в називному відмінку та, переважно, в однині. Основний термін наводиться повністю тільки один раз, під час повторювання у словниковій статті, як правило, він замінюється початковими буквами (наприклад, «батьки-вихователі – Б.-в.», «Виховання сімейне – В.с.»).

Авторитет батьків – визнаний вплив батьків на переконання й поведінку дітей, який ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, до їхніх слів і вчинків. А.б. створюється у результаті правильного виховання і здорових стосунків у родині [11, с. 5].

Агресивна поведінка – мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам співіснування людей, що завдає шкоди об'єктам нападу та приносить фізичний або моральний збиток людям або викликає у них психологічний дискомфорт [1].

Агресивність – відносно стійка риса особистості, що виражається в готовності до агресії, а так само в схильності сприймати й інтерпретувати поведінку іншого як вороже. В силу своєї стійкості та входження в структуру особистості, агресивність здатна визначати загальну тенденцію поведінки [2].

Агресія – будь-яка форма поведінки, націленого на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, що не бажає подібного поводження [1, с. 38–39].

Агресія вербальна – агресивна поведінка з використанням реагування власних негативних емоцій як за допомогою інтонацій і інших невербальних компонентів мовлення, так і за допомогою змісту висловлень [4].

Агресія вербальна активна пряма – словесна образа або приниження іншої людини [5].

Агресія вербальна активна непряма – розповсюдження злісного наклепу або пліток про іншу людину [6].

Агресія вербальна пасивна пряма – відмова розмовляти з іншою людиною, відповідати на її питання й т.д. [7].

Аморальність – способи дії, діяльності, поведінки особи, яка не дотримується моральних норм загальнолюдських моральних цінностей суспільства. А. часто є наслідком духовної, моральної нерозвиненості особистості, її невихованості в сім'ї, суспільстві [13, с. 16].

Асоціальна поведінка – дії, не погоджені з нормами поведінки (образа, лайка тощо) [12, с. 17].

«Б»

Батьки-вихователі – подружжя або окрема особа, що не перебуває у шлюбі, які взяли дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, для виховання та спільного проживання. Б.-в. є законними представниками дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники [8].

Безплідність – втрата особою репродуктивної здатності, тобто нездатність особи жіночої або чоловічої статі до запліднення, а в особи жіночої статі також до виношування плоду та розродження (пологів) [27, с. 366].

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання [9, с.142].

«В»

Виховання – складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку [10].

Виховання здорового способу життя дітей – процес цілеспрямованого, систематичного формування духовного, психічного, фізичного і соціального здоров'я особистості. В.з.с.ж. сприяє позитивній соціалізації дитини, забезпечує попередження відхилень від соціальних, моральних і санітарно-гігієнічних норм життєдіяльності людини [13, с. 67].

Виховання і розвиток особистості – індивідуальний розвиток людини – ряд послідовних кількісних і якісних змін, яких зазнає її організм від моменту зародження й до кінця життя, становлення людини як соціальної істоти [11, с. 35].

Виховання і розвиток особистості – індивідуальний розвиток людини – ряд послідовних кількісних і якісних змін, яких зазнає її організм від моменту зародження й до кінця життя, становлення людини як соціальної істоти. [11, с. 35].

Виховання сімейне – 1) виховання в сімейному колі, яке є першою школою виховання для більшості людей. Велике значення мають такі чинники, як ставлення та поведінка батьків, емоційна атмосфера та культура сімейного життя, участь у виконанні домашньої праці, співпраця сім'ї зі школою тощо. [12, с. 47]; 2) одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту, головним завданням якої є підготовка дітей до життя в наявних соціальних умовах, набуття ними знань, умінь, навичок, необхідних для нормального формування особистості в умовах родини. [11, с. 236].

Виховання статеве – 1) ознайомлення дітей і молоді з темою «вдтворення». Недоліки наявних схем С.в. пов'язані з акцентуванням суто фізіологічних аспектів й ігноруванням важливості високих моральних почуттів і емоцій (ніжності, кохання, вдячності та ін.), а також згадки про досягнення нейромолекулярної біології щодо природи емоційних станів і поведінки людини [12, с. 93–94]; 2) формування свідомості дитини відповідно з її належністю до певної статі, забезпечення умов для нормального психосексуального розвитку особистості. Засвоєння суспільно усталених норм поведінки здійснюється завдяки характеру спілкування дитини в колі сім'ї, змісту гри, занять та навчання, орієнтованих на успішне виконання статевих ролей – хлопчика, юнака, сина, нареченого, батька, чоловіка і т.д. (для жіночої статі відповідно) [12, с. 69].

Віктимна поведінка щодо насильства в сім'ї – поведінка потенційної жертви насильства в сім'ї, що провокує насильство в сім'ї [14, с. 23].

Віктимність – така сукупність соціальних, психологічних чи біофізичних рис особи, соціальної ролі або соціальної ситуації, яка провокує або полегшує злочинну поведінку [14, с. 24].

Віктимна ситуація – життєва обстановка, що складається у зв'язку з якостями особи чи поведінкою потенційної жертви, коли виникає реальна можливість заподіяти їй шкоду [14, с. 24].

Віктимологічна профілактика – система взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, направлених на виявлення і усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину [14, с. 25].

Віктимна поведінка щодо насильства в сім'ї – ризикована, необачна, бездумна, легковажна, розпутна, аморальна, нарешті, провокаційна поведінка, внаслідок якої створюється ситуація, що може призвести до вчинення насильства в сім'ї [14, с. 25].

Вітчим – чоловік, який перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, проживає з дитиною і не є її усиновлювачем, опікуном чи піклувальником [27, с. 366]. В. має особливий правовий статус у сімейному праві України, що істотно відрізняється від статусу усиновлювача, опікуна та піклувальника, характеризується мінімально необхідним набором прав та обов'язків щодо пасинка, пасербки.

Воля особи – 1) гарантована можливість реалізації фізичною особою її окремих конституційних прав та свобод як людини і громадянина [27, с. 333]; 2) право ніким не бути примушеним робити те, що не передбачено законодавством; право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей (ст.ст. 19, 23 Конституції України).

Всебічний розвиток особистості – гармонійне поєднання інтелектуальної, духовної і громадянської зрілості людини з фізичною

досконалістю. В.р.о. здійснюється через пізнання, фізичне загартовування, розвиток емоційної і чуттєвої сфери, залучення до духовних цінностей і духовного досвіду як української нації, так і усього людства [13, с. 83].

Всесвітня кампанія «16 днів проти насильства» – щорічна Всесвітня глобальна кампанія, ініційована Центром Жіночого Глобального Лідерства та учасниками Форуму з питань жінок, насильства та прав людини, представлена учасницями з 20 країн світу в червні 1991 р., основними завданнями якої є: а) привернення уваги громадськості до актуальних для українського суспільства проблем подолання насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та жорстокого поводження з дітьми, гендерного насильства та забезпечення рівних прав жінок і чоловіків; б) активізація партнерського руху органів державної влади, державних закладів, громадських організацій до проблем насильства в сім'ї та захисту прав жінок в Україні; в) проведення інформаційних кампаній з метою підвищення обізнаності населення України з питань попередження насильства в сім'ї, жорсткого поводження з дітьми, формування свідомості всіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства; г) проведення місцевих або регіональних заходів, громадських слухань з питань попередження насильства в сім'ї, гендерного насильства та торгівлі людьми; д) підтримання представників соціальних закладів щодо популяризації соціального ефекту, результатів від звернення за допомогою при насильстві; е) сприяння утвердженню ненасильницької ідеології в українському суспільстві [15]. Україна приєдналась до Всесвітньої Акції у 2000 році.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ, англ. *World Health Organization (WHO)*) – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка опікується проблемами охорони здоров'я у світовому масштабі. Головною метою ВООЗ є сприяння забезпеченню охорони здоров'я населення усіх країн світу. Текст Статуту ВООЗ можна коротко сформулювати як «Право на здоров'я». ВООЗ координує міжнародне співробітництво з метою розвитку й удосконалення систем охорони здоров'я, викорінення та зменшення тягарю

інфекційних захворювань, в тому числі, боротьби з поширенням СНІДу, впровадження у світових масштабах імунізації від тяжких інфекційних хвороби, координації фармацевтичної діяльності країн-членів тощо. Впродовж останніх років завдяки зусиллям ВООЗ питання охорони здоров'я стали пріоритетом у політичному порядку денному світу. Їх почали обговорювати на найважливіших політичних форумах, до цієї галузі залучають нові фінансові ресурси [16].

«Г»

Гармонійний розвиток – 1) ідеалізоване уявлення про співрозмірний і злагоджений розвиток фізичних і ментальних характеристик і можливостей особи [12, с. 51]; 2) співрозмірний розвиток фізичних і духовних сил людини, чітке й строге поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки та діяльності [11, с. 40].

Гендер (англ. *gender* – «стать», лат. *genus* – «рід») – соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, а також психо-біологічні особливості, на які впливає біологічна стать, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена неповторним динамічним глибинним, когнітивним та поведінковим поняттям жіночого та чоловічого, здобута індивідом у результаті набуття індивідуального гендерного досвіду [15].

Гендерна роль – один з видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок. Гендерну роль розуміють як виконання певних соціальних розпоряджень – тобто поводження у мові, манерах, одязі, жестах відповідної статі [17].

Гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [18].

Гідність – поняття моральної свідомості, яке виражає уявлення про цінність всякої людини, як моральної особистості, а також категорія етики, що означає особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства, в якому визнається цінність особистості [67].

Готовність батьків до виховання дитини – якості батька і матері, що відображають сукупність знань, умінь та навичок виховання і догляду за дітьми відповідно до їхнього віку, статі, стану здоров'я і потреб розвитку. На стан Г.б. впливають конкретні умови, в яких сім'я виконує виховну функцію та складність завдань, які виникають перед батьками (їх новизна чи сукупність) [13., с. 93–94].

Громадський порядок – система суспільних відносин, які складаються і розвиваються в громадських місцях під впливом правових та соціальних норм, спрямованих на забезпечення нормального функціонування установ, організацій, громадських об'єднань, праці й відпочинку громадян, повагу до їх честі, людської гідності та громадської моралі [62].

«Д»

Девіантна поведінка – 1) відхилення від принципів та норм моралі та права. Частіше термін вживається для негативної оцінки поведінки особистості, схильної до моральних відхилень або такої, що має соціальну патологію [12, с. 32]; 2) окремі вчинки або їх система, які відрізняються від існуючих соціальних поглядів на норму. Д.п. може визначатися як позитивна (обдарованість, активне сповідування здорового способу життя), так і негативна (раннє вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, аморальна поведінка тощо [13, с. 103].

Девіантна поведінка батьків – система вчинків батьків, що порушує норми моралі або підпадає під статті Кримінального Кодексу і переслідується нормами права [13, с. 103].

Дегуманізація – процес спотворення соціальних цінностей, що означає знецінення реального життя людини, приниження прав, можливостей, інтересів особи. Звуження соціальних умов, можливостей, які забезпечують розвиток і вдосконалення особи: ослаблення виховних і правових гарантій нормальної життєдіяльності дитини [13, с. 107].

Державна гендерна політика – діяльність (або бездіяльність у разі навмисного непроведення такої політики) державних інституцій, спрямована на здійснення (безпосередньо або опосередковано) та гарантування рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві [17].

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [9, с. 142].

Дитина-біженець – дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [9, с. 142].

Дитина-інвалід – дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту [9, с. 142].

Дитина-сирота – дитина, в якій померли чи загинули батьки [9, с. 142].

Дитина, яка потребує додаткового захисту, – дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але потребує захисту,

оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання [9, с. 142].

Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні [9, с. 142].

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, насильством та жорстоким поводженням у сім'ї, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини [9, с. 142].

Дитина, розлучена із сім'єю, – дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини [9, с. 142].

Дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття [9, с. 142].

Дитячий будинок – державний виховний заклад для дітей-сиріт та дітей, батьки яких неспроможні виконувати виховну функцію (позбавлені

батьківських прав, тяжкохворі тощо). В Д.б. протягом року поступають діти від 3 до 7 років із будинку дитини, сім'ї або притулку. [13, с. 118].

Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [8].

Діти, які потребують тимчасового захисту, – діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни [9, с. 142].

Діти, позбавлені батьківського піклування, – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення антитерористичної операції, та безпритульні діти [9, с. 142].

Дискримінація (лат. *discriminatio* – «розрізнення») – будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав. Поняття Д. охоплює виключення або обмеження можливостей для членів певної групи відносно можливостей інших груп [19].

Дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків [18].

Дискримінація щодо жінок – будь-яка різниця, виняток чи обмеження за ознакою статі, які спрямовуються на ослаблення або зводять нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській чи будь-якій іншій галузі [20].

Домашнє насильство – всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що здійснюються у сім'ї або на побутовому рівні або між колишнім чи теперішнім подружжям/партнерами, незважаючи на те, проживає правопорушник із жертвою або окремо від неї [21].

«Е»

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [14].

Економічне насильство над дитиною в сім'ї – умисне позбавлення дитини житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, що може призвести до її смерті, викликати порушення її фізичного й психічного здоров'я [61, с. 48].

Естетика поведінки – риси прекрасного у вчинках і діях людини: в її ставленні до праці й суспільства, в її манерах і вигляді, у формах спілкування з людьми. Визначається інтелектуальним і моральним рівнем людини.

Систематичне виховання навичок поведінки, яке відповідає вимогам естетики, сприяє розвитку естетичних потреб, почуттів і понять [11, с. 75].

«Є»

Європейський Суд з прав людини (англ. *European Court of Human Rights*, фр. *Cour européenne des droits de l'homme*) – міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, і включає всі питання, які стосуються тлумачення і застосування конвенції, включаючи міждержавні справи і скарги окремих осіб [58].

«Ж»

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї [19, с. 17].

Жорстоке поводження з дітьми – навмисне чи необережне поводження або дії з боку батьків/осіб, які їх замінюють, або інших людей, що призводить до травм, порушення в розвитку, смерті дитини, або загрожують правам і благополуччю дитини [22].

Жорстокість – риса особистості, що визначається як байдужість до страждань людей або прагнення завдати страждань іншим. Також трактується як метод досягнення цілі (здебільшого задля користі) [23].

«З»

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду,

родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [9, с.142].

Задоволення статевої пристрасті неприродним способом – будь-які дії сексуального характеру незалежно від гетеро- або гомосексуальної спрямованості (крім природного статевого акту), які здатні задовольнити статеву пристрасть чоловіка або жінки [27, с. 361].

Запобігання (попередження) – складна, багаторівнева система державних органів та громадських організацій, які здійснюють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти з метою недопущення порушень кримінально-правових норм й усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують [72, с. 144].

Запобігання виникнення конфлікту – комплекс заходів, спрямованих на недопущення його виникнення або на зниження деструктивного впливу наслідків конфлікту, який може виникнути [24].

Заподіяння мук – дії, що спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишання його в шкідливих для здоров'я умовах та інші подібні дії [25].

Захисний припис – спеціальна форма реагування уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо захисту жертви насильства в сім'ї, яким особі, яка вчинила насильство в сім'ї, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї [14].

Заходи профілактики насильства в сім'ї – заходи, спрямовані на завчасне виявлення сімей, де існує загроза виникнення насильства, відвернення причин і умов, що призводять до його скоєння, або обмеження їх впливу, а якщо можливо, то й усунення їх та створення достатнього захисту від насильницьких посягань для кожного члена сім'ї [26, с. 59].

Заходи припинення насильства в сім'ї – оперативні заходи, спрямовані на фізичне переривання початого насильства. З.п. застосовуються в критичних

ситуаціях, коли життю і здоров'ю жертви насильства в сім'ї загрожує небезпека [26, с. 59].

Зґвалтування – статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [57].

Зловживання у сфері побутового забезпечення – умисне позбавлення коштів, заборона працювати, контроль за витратами, фінансовий контроль та залежність, приховування доходів, несправедливий поділ майна, позбавлення житла, їжі, одягу, на які постраждалий має передбачене законом право [70, с. 343].

Зневаження інтересів і потреб дитини (нехтування) – відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, медичній до-помозі з боку батьків чи осіб, які їх замінюють, через об'єктивні причини (бідність, психічні хвороби, недосвідченість) чи без них [28]. Типовим прикладом зневажливого ставлення до дітей є залишення їх без догляду, що часто призводить до нещасних випадків, отруєнь та інших небезпечних для життя і здоров'я дитини наслідків.

Знищення – 1) принизливе ставлення до особи, що ображає людську гідність [27, с. 911]; 2) повторюване, систематичне переслідування та агресивні дії, спрямовані на інших [68].

«І»

Інцест – (лат. *incestus* – нечистий, гріховний; синонім – кровозмішення), статевий зв'язок між близькими родичами (батьками і дітьми, братами й сестрами); сексуальні стосунки між людьми, що полягають у близькій спорідненості. При цьому під спорідненістю розуміються не тільки кровні відносини, але й сімейні (включаючи вітчима, мачуху та ін.) [29].

Катування – заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити особу вчинити дії, що суперечать її волі, у тому числі отримати від неї або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, скоєні нею або іншою особою чи у скоєнні яких вона або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації [27, с. 310].

Контакт з дитиною – реалізація матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини [9, ст.142].

Кризові центри – спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї, діяльність яких направлена як на попередження насильства в сім'ї, так і на подолання шкідливих наслідків уже здійснених насильницьких актів. Як правило, ставлять за мету надання психологічної, юридичної, медичної і соціальної допомоги особам, які опинилися в складній життєвій ситуації [14, с. 80].

Комітет Організації Об'єднаних націй з ліквідації дискримінації стосовно жінок – експертний орган Організації Об'єднаних Націй, заснований з метою контролю за ходом виконання положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок [20].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок (Жіноча Конвенція) – універсальний комплексний документ у галузі захисту та забезпечення прав жінок, прийнятий 18 грудня 1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН, учасницями якого є понад 170 держав, в тому числі й Україна [30, с. 22].

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (англ. *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*) – багатосторонній міжнародний договір Ради Європи, яким країни погоджуються кримінально переслідувати певні форми сексуального насильства над дітьми. Це перша міжнародна угода, яка торкається питання сексуального насильства над дітьми, яке відбувається вдома чи в сім'ї [69].

Конфлікт (лат. *conflictus* – зіткнення, сутичка) – 1) зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями [31]; 2) стосунки, які викликають напружену ситуацію між двома або більше особами з приводу наявності протилежних мотивів, потреб, інтересів, ідеалів, поглядів, цілей [32].

Конфлікт гендерний – взаємодія чи психологічний стан, основою якого є протиріччя між сприйнятими гендерними цінностями, відносинами, ролями, що породжує зіткнення інтересів і цілей [33].

Конфлікт сімейний – 1) різке загострення суперечностей двох членів сім'ї, відстоювання ними своєї думки у процесі розв'язування певної проблеми, яка є особистісно значимою для кожного учасника сімейного конфлікту [33]; 2) суперечлива поведінка подружжя та інших членів сім'ї у сфері сімейних відносин (особистих та майнових), як зіткнення подружніх та родинних амбіцій з метою встановлення власного пріоритету у вирішенні життєво важливих питань сім'ї [34, с. 49].

Конфлікт сімейно-побутовий – конфлікт, що виникає на ґрунті незгод та дисгармонії у сім'ї, на роботі, за місцем проживання [34, с. 49].

Конфліктна ситуація – суперечливі позиції сторін за будь-якого приводу, прагнення до протилежних цілей, використання різних засобів по їх досягненню, розбіжність інтересів, бажань і т.д. К.с., що вимагає вирішення, передбачає існування кількох обов'язкових елементів: учасників конфлікту (дві або більше сторони, що переслідують не схожі чи прямо протилежні цілі);

об'єкта конфлікту (конкретне явище, причина, стан справ, навколо якого розгортається суперечка); рушійну силу – інцидент (факт зіткнення протилежних сил) [35].

Корекційна програма – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в [14].

Кризові центри – спеціалізовані установи для членів сімей, у яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення, які створюються місцевими державними адміністраціями за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї відповідно до соціальних потреб регіону [14; 26, с. 57].

«М»

Мачуха – дружина батька дитини, яка проживає з дитиною однією сім'єю і не є її усиновлювачем, опікуном чи піклувальником [27, с. 366].

Методи сімейного виховання – способи досягнення виховної мети в умовах сім'ї; сукупність прийомів сімейного виховання дитини. Найбільш поширеними М.с.в. у вихованні дитини дошкільного віку є: привчання, вправлення, вимоги, єдність вимог батька й матері, пояснення, навіювання, довіра або недовіра, особистий приклад батьків, покарання, примушування, заохочення та його форми: похвала, схвалення, подяка, вдячність, привітна усмішка, схвальний погляд, нагорода, подарунки тощо [13, с. 210].

Міжособистісна сумісність – взаємосприйняття один одного на основі подібності ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, мотивів, потреб, характерів, темпераментів, рівнів розвитку [36].

Міністерство соціальної політики – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань запобігання насильству в сім'ї та жорстокому поводженню з дітьми [71].

Мордування – дії, що полягають в багаторазовому або тривалому спричиненні болю: щипання, шмагання, нанесення численних, але невеликих ушкоджень тупими чи гостроколючими предметами, діяння термічних факторів та інші аналогічні дії [25].

Мучення (заподіяння мук) – дії, спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишення її у шкідливих для здоров'я умовах (наприклад, у таких, що позбавляють людину будь-якого з її природних почуттів – зору, слуху, просторової або часової орієнтації) тощо [27, с. 311].

«Н»

Найгірші форми дитячої праці – усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах; використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав; використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності; робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини [9, с.142].

Насильство – примусова впливова дія, спрямована проти іншої особи всупереч її волі, посягання на свободу волі іншої особи, коли її примушують робити те, чого вона не хоче робити та завдають цій особі такими діями шкоду (фізичну, моральну тощо) [37, с.39].

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [14].

Насильство над жінкою – будь-який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може заподіяти фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози вчинення таких актів, примус або довільне позбавлення свободи, чи-то в суспільному, чи в особистому житті [38].

Насильство над дитиною – фізичний, психологічний, соціальний вплив на дитину з боку іншої людини (дитини чи дорослого), сім'ї, групи або держави, які примушують її переривати значущу діяльність і виконувати іншу, що суперечить їй, або загрозову її фізичному чи психологічному здоров'ю і цілісності [59].

«О»

Опіка та піклування – встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки [55].

Опікун – особа, яка відповідно до Цивільного кодексу України здійснює опіку над малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними [55].

Органи опіки і піклування – органи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, а саме: а) надання допомоги у відновленні порушених прав та захисті законних інтересів неповнолітнім, які мають батьків і проживають у сім'ях, дітям-сиротам, які залишились без піклування батьків і виховуються в сім'ях опікунів (піклувальників), прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також членам сім'ї, визнаним в судовому порядку недієздатними, у випадках, коли стосовно них вчинено або існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї; б) представлення у суді інтересів неповнолітніх та недієздатних членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї або стали жертвами насильства в сім'ї;

в) здійснення інших повноважень щодо попередження насильства в сім'ї, передбачених законом [14].

Охорона дитинства – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав [9, с.142].

«П»

Патронат над дитиною – тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин [8].

Патронатний вихователь – особа, яка за участю членів сім'ї надає послуги з догляду, виховання та реабілітації дитини у своїй [8].

Перевиховання – виховний процес, спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом несприятливих умов виховання [39].

Переслідування – певний тип поведінки щодо конкретної особи, яка включає повторювану візуальну або фізичну близькість, словесні, письмові чи уявні контакти із постраждалим без його згоди, або комбінацію цього всього переліченого, що може викликати страх у людини при здоровому глузді [40, с.110].

Підстави для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї – а) заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї; б) висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто; в) отримання повідомлення про застосування

наси́льства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї [14, с. 16].

Піклувальник – особа, яка відповідно до Цивільного кодексу України здійснює піклування над неповнолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена [55].

Побої – багаторазове (два і більше разів) завдання ударів по тілу особи [27, с. 310].

Попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї [14, с. 18].

Права людини – 1) охоронювана, забезпечувана державою природна можливість щось робити, здійснювати, мати гідні умови життя, бути гарантованим від насильства тощо [38, с. 628]; 2) загальна й рівна для всіх міра (норма) свободи (можливої поведінки), необхідна для задоволення основних потреб її існування, розвитку й самореалізації, яка в певних конкретно-історичних умовах визначається взаємним визнанням свободи суб'єктами правового спілкування (з іншими особами, суспільством і державою) і не залежить від її офіційної фіксації державою (права людини фіксуються міжнародними актами), хоча й потребує державного визнання й гарантування [39, с. 78].

Прийомні батьки – подружжя або особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли для спільного проживання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [8].

Прийомні діти – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї [8].

Примус – процес зняття індивідуальної волі шляхом зовнішнього впливу, спрямованого на те, щоб примусити індивіда зробити щось або утриматися від яких-небудь дій [66, с. 10].

Принижуюче гідність поводження або покарання – погане поводження такого роду, яке спрямоване на те, щоб викликати у жертв почуття страху, пригніченості та неповноцінності з метою образити, принизити або зламати їхній фізичний та моральний опір [27, с. 311].

Профілактика конфлікту – вид управлінської діяльності, що полягає у своєчасному розпізнаванні, усуненні чи ослабленні конфліктогенних факторів і обмежені таким чином можливості їх виникнення чи деструктивного розв'язання у майбутньому [40].

Профілактичний облік – комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній ділянці та підлягають контролю з боку діляничного поліцейського [62].

Психологічне здоров'я сім'ї – інтегративний показник динаміки життєво важливих для неї функцій, що виражає якісну сторону протікають в ній соціально-психологічних процесів і, зокрема, здатність сім'ї протистояти небажаним впливам соціального середовища [41].

Психологічний клімат – 1) емоційно-психологічний настрій, який формується в родині в процесі взаємодії її членів; 2) відносно стійка атмосфера (психічний настрій) родини, що проявляється: у ставленні членів родини одне до одного; у ставленні до спільних родинних цілей, цінностей, уподобань [42].

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе, та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю [14, с. 16].

Психологічне насильство над дитиною в сім'ї – тривалий, постійний чи періодичний психічний вплив, що призводить до формування в дитини патологічних рис характеру або шкідливих для розвитку її особистості [60, с. 122].

«Р»

Реальна загроза вчинення насильства в сім'ї – погроза вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї умисних дій фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю, якщо є реальні підстави очікувати її виконання [14, с. 20].

Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі [18].

Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків [18].

Родина – 1) заснована на шлюбі або кровній спорідненості мала група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою [11, с. 216]; 2) відіграє важливу роль у вихованні підростаючого покоління, передаючи дітям соціальний досвід. Р. є першим мікросоціальним середовищем, в якому визначаються соціальний статус дитини, її права й обов'язки, встановлюються зв'язки з родичами. [13, с. 275].

Родина як соціальний інститут – форма організації суспільства, що регулює фізичне та духовне відтворення людини, взаємовідносини між подружжям, батьками та дітьми, а також іншими членами родини, створюючи системи ролей, санкцій та стандартизовані моделі поведінки [43].

Родина як мала соціальна група – спільність людей, що засновується на подружньому союзі та зв'язках спорідненості, об'єднана спільною діяльністю

та здійснює відтворення населення, наступність сімейних поколінь, соціалізацію дітей і підтримку існування її членів [44, с. 113].

Родина як соціальна група – контактна група родичів (або юридично прирівняних до них людей), що складають єдине ціле та відчують себе єдиним цілим. Відповідно, родиною будуть опікун та всиновлені ним діти [44, с. 110].

Розбещення неповнолітніх – вчинення розпусних дій щодо особи чоловічої або жіночої статі, яка не досягла 16-річного віку [27, с. 366].

Розвиток особистості – процес формування особистості як соціальної істоти в результаті її соціалізації і виховання [13, с. 277].

Розлад здоров'я – безпосередньо пов'язаний з ушкодженням послідовно розвинутий хворобливий процес [25].

Розлучення – формальне припинення (розірвання) шлюбу за життя подружжя. Р. дає право колишньому подружжю на повторний шлюб [43].

«С»

Садизм – специфічна поведінка людини, спрямована на набуття усолодження шляхом насильства. Термін «С.» походить від імені французького письменника і філософа маркіза де Сада (1774–1814), який проявляв крайню жорстокість з сексуальними мотивами по відношенню до жінок та у своїх творах описував і виправдовував сцени сексуальних відхилень [45].

Самогубство (суїцид) (від лат. *sui caedere* – вбивати себе) – свідоме самотійне позбавлення себе життя, спричинене своєю безпосередньою, умисною і бажаною дією [46].

Сексуальне насильство – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена родини [14].

Сексуальне насильство над дитиною в сім'ї – утягнення дитини без її згоди чи без такого, усвідомлене чи неусвідомлене в силу функціональної незрілості або інших причин, у сексуальні дії з дорослими з метою отримання останніми задоволення чи вигоди [60, с. 120].

Сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування [18].

Сексуальність – сукупність об'єктивних і суб'єктивних характеристик людини, пов'язаних зі статевою визначеністю, що дають змогу їй та іншим особам відчувати статевий потяг, тобто це зовнішні та внутрішні особливості людини, що спричиняють відчуття нею сексуального потягу [65, с. 15].

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні – включає:

- а) визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері;
- б) забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності;
- в) проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства;
- г) встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди [9, с. 142].

Сімейна десоціалізація – певний кримінологічний процес, котрий відбувається в сім'ї й обумовлений, зрештою, зовнішніми соціальними явищами, в тому числі різними недосконалостями соціального середовища, має своїм наслідком формування у члена сім'ї антисоціальних якостей, що в певній ситуації можуть зумовити вчинення ним злочину [47, с. 194–195].

Сімейна конфліктність – стан сімейних відносин, який характеризується наявністю глибокого конфлікту чи багатьох повторюваних конфліктів, що за певних обставин може сприяти поведінці когось із членів сім'ї [48, с. 26].

Сімейно-побутове насильство щодо неповнолітніх – сукупність суспільно небезпечних і кримінально-протиправних умисних діянь (дії або бездіяльності), поєднаних з фізичними діями на/чи організм іншої людини (або погрозою такої дії) за допомогою впливу на психіку, здійснюваних членом сім'ї відносно іншого її неповнолітнього члена (незалежно від факту їх спільного або роздільного проживання) проти або крім волі останнього; таких, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують такі блага особи, як життя, здоров'я або тілесну недоторканість [49].

Сім'я в соціологічному значенні – основана на шлюбі або кровній спорідненості група людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю [50, с. 321].

Сім'я в юридичному значенні – 1) первинний та основний осередок суспільства, який утворюють особи, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [8]; 2) об'єднання осіб, пов'язаних між собою спільністю життя та взаємними правами і обов'язками, що виникають за підстав, передбачених у законі [51, с. 126].

Сім'я багатодітна – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за

денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, – до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років [9, с.142].

Сім'я неповна – сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей) [9, с.142].

Сім'я патронатного вихователя – сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі [8].

Сім'я прийомна – сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання [9, с.142].

Складні життєві обставини – обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [52].

Соціальна профілактика – робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді та запобігання такому впливу [64].

Соціальна реабілітація – робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загальновизнаними суспільними правилами і нормами [64].

Соціальна робота з дітьми та молоддю – діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб [64].

Соціальне інспектування – система заходів, спрямованих на здійснення нагляду, аналізу, експертизи, контролю за здійсненням соціальних програм, проєктів, умовами життєдіяльності, моральним, психічним та фізичним станом дітей та молоді, забезпечення захисту їх прав, свобод та законних інтересів [64].

Соціальне обслуговування – робота, спрямована на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний та різнобічний розвиток дітей та молоді шляхом надання соціальної допомоги і різноманітних соціальних послуг [64].

Соціальні служби – підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [52].

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) – заклади соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від трьох до вісімнадцяти років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування [63].

Спеціально-кримінологічна профілактика насильства в сім'ї на макрорівні – комплекс заходів, спрямованих на утримання громадян від вчинення насильства в сім'ї. Цей вид профілактики більшою мірою має інформаційний характер, оскільки спрямований на формування в особистості неприйняття та категоричної відмови від певних стандартів поведінки та негативних звичок. Її змістом є: 1) надання інформації та актуалізація в громаді проблеми насильства в сім'ї; 2) спростування існуючих міфів (помилкових стереотипів) щодо насильства в сім'ї; 3) формування негативного ставлення з боку населення до фактів насильства над дітьми й дорослими

членами сім'ї та осіб, які його вчиняють; 4) надання консультативної допомоги з питань захисту прав потерпілих від насильства в сім'ї [53, с. 261].

Спеціально-кримінологічна профілактика насильства в сім'ї мезорівня – цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни силової форми поведінки одне з одним та з дітьми, формування відповідального ставлення дорослих членів родини до дітей, роз'яснення сутності й відповідальності за насильство в сім'ї. За своєю направленістю профілактика мезорівня є масовою, залишаючись при цьому індивідуальною щодо конкретної людини, та спрямована на своєчасне виявлення таких осіб і надання їм підтримки та допомоги у напрямках: 1) формування знань, життєвих умінь і навичок, а також розвиток активних стратегій поведінки, необхідних для подолання складних життєвих обставин та проблеми насильства в сім'ї; 2) формування негативного ставлення до насильницької моделі поведінки в сім'ї; 3) формування уявлення про діяльність суб'єктів соціального патронату та запобігання насильства в сім'ї; 4) зміна ставлення дитини чи дорослого члена сім'ї до себе, своєї ролі та значення в сім'ї, усвідомлення ними власної цінності як людини, неприпустимості фізичного або психічного насильства, економічного утиску, порушення права на статеву свободу чи недоторканість [53, с. 263–264].

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї – державний орган, на який покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї [14]. Ним є Міністерство соціальної політики України та відповідні управління місцевих державних адміністрацій.

Суїцидальна поведінка – поведінка, вмотивована усвідомленим бажанням вбити себе з метою позбутися психічного болю [54, с. 28].

Суїцидальна превенція – соціальні заходи та психотерапевтичні методи профілактики суїцидальної поведінки [54, с. 28].

Суїцидальна спроба – цілеспрямоване оперування засобами самогубства, яке в наслідок певних причин не закінчується смертю [54, с. 28].

Суїцидальний намір – мотиваційний феномен, який пов'язує внутрішньо-психічну і зовнішньо-дієву складові вчинку [54, с. 28].

Суїцидальні думки – міркування суб'єкта про відсутність цінності і смислу життя, обґрунтування доцільності власної смерті, обмірковування способів, засобів самогубства [54, с. 28].

Суїцидальні задуми – мисленнєві операції, в яких формується суїцидальний намір, обирається спосіб, визначаються засоби, час скоєння самогубства [54, с. 29].

Суїцидальні сигнали – усвідомлювані неусвідомлювані замасковані висловлювання і дії, що свідчать про наявність у суб'єкта суїцидальних тенденцій. [54, с. 29].

Суїцидент – особа, яка зробила спробу суїциду або демонструє суїцидальні схильності [54, с. 29].

«Т»

Тимчасовий притулок для дорослих – організація нічного або тимчасового проживання бездомних людей, осіб, що постраждали від фізичного або психічного насильства та торгівлі людьми, стихійного лиха, катастрофи тощо, з наданням їм правової, психологічної, соціальної, медичної та побутової допомоги в подоланні тимчасових труднощів, сприянні у встановленні особи, відновленні документів, паспортизації та працевлаштуванні [52].

Тимчасовий притулок для неповнолітніх – організація тимчасового проживання, виховання, утримання безпритульних дітей, дітей, позбавлених батьківського піклування, які зазнали жорстокості, насильства та постраждали від торгівлі дітьми або з інших причин потребують соціального захисту [52].

Тілесні ушкодження – порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних [25].

Толерантність – позиція або поведінка, що полягає у визнанні прав інших людей, відмінних до власних переконань, постав та поведінки; Т. розумова означає повагу до чужих поглядів; Т. моральна – стосується поведінки та стилю життя. [12, с. 105].

«У»

Удар – одноразовий різкий вплив на тіло людини за допомогою певного предмета або частини тіла (руки, ноги, голови), що завдає фізичного болю [27, с. 310].

Умови сімейного виховання – складові способу життя сім'ї, в якій зростає дитина. У цілому У.с.в. дитини пов'язані з рівнем суспільного життя і з філософією суспільства. Всі У.с.в. можна звести до родинно-національних умов, виразником яких є сімейна атмосфера з родинною трансформацією духовно-культурного досвіду нації; соціально-побутових умов, які слугують тлом виховної діяльності сім'ї; психолого-педагогічних умов, що визначають сукупний рівень виховних можливостей сім'ї [13, с. 321].

Усиновлення – прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. У. дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [8].

Усиновлювач – особа, яка прийняла у свою сім'ю особу на правах дочки чи сина, здійснивши це на підставі рішення суду [8].

«Ф»

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності [14].

Фізичне насильство над дитиною в сім'ї – навмисне нанесення дитині батьками або особами, котрі їх замінюють, або особами, відповідальними за її виховання, фізичних ушкоджень, які можуть призвести до смерті дитини або викликають серйозні (такі, що потребують медичної допомоги) порушення фізичного чи психічного стану, або ведуть до відставання в розвитку [60, с. 118].

«Ц»

Центри медико-соціальної реабілітації дітей – заклади, що створюються в державній систем охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації [63]. Основним завданням Ц.м.с.р.д. є створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та їх психосоціальна реабілітація і корекція.

Центри соціальних служб для молоді – спеціальні заклади, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики шляхом здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю [64].

Центр соціально-психологічної допомоги – заклад, що надає соціальні послуги особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, і утворюється місцевим органом виконавчої влади. Основним завданням Центру є надання невідкладних психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних і юридичних послуг, послуг з працевлаштування особам, які перебувають у кризовому стані, для сприяння їхньому якнайшвидшому поверненню до нормальних умов життєдіяльності [56].

«Ч»

Члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [14].

«Ш»

Шлюб – історично мінлива соціальна форма стосунків між чоловіком та жінкою, через яку суспільство впорядковує та санкціонує їхнє статеве життя, установлює їхні подружні та батьківські права й обов'язки [44, с. 79].

**Довідник установ та організацій,
які працюють з питань захисту прав особи від насильства**

*Проект Європейського Союзу
«Права жінок та дітей в Україні –
комунікаційний компонент»* тел.: (044) 278-33-76
тел.: (044) 288-27-26,
тел./факс: (044) 235-69-82
e-mail: info@cwrights.com.ua
01001, Київ, Хрещатик, 29, оф. 48

Київський центр роботи з жінками м. Київ, вул. Мельникова, 20
телефони довіри:
тел.: (044) 219-44-48
тел.: (044) 213-30-38
e-mail: goncharuk@womans-center.kiev.ua

*Національна гаряча лінія з питань
запобігання насильству та захисту
прав дитини* тел.: 0 800 500 335 - безкоштовно
зі стаціонарних телефонів України

тел.: 386 - безкоштовно
для абонентів МТС, life:) і Київстар
(понеділок - субота: 9:00–20:00
неділя: 10:00–18:00)

Юридичні консультації:
понеділок, середа, п'ятниця,
субота: 9:00–12:30
вівторок, четвер: 16:00–20:00

*Національна гаряча лінія з питань
запобігання торгівлі людьми* тел.: 0 800 500 22 50 - безкоштовно
зі стаціонарних телефонів України

*Скажімо «НІ» домашньому
насилъству
Соціальна програма AVON* e-mail: info@la-strada.org.ua
03113, Київ, а/с 26,
Міжнародний жіночий правозахисний
центр «Ла Страда-Україна»

*Притулок для жінок, жертв
домашнього насилъства* м. Київ, вул. Курчатова, 14а,
тел.: (044) 518-73-72, 518-96-00
Притулок для жінок, жертв дома

*Київський міський центр соціальних
служб для сім'ї, дітей та молоді* тел.: (044) 458-27-67 ; (044) 456-47-04
e-mail: ssm@ssm.kiev.ua
e-mail: kmcssm@ukr.net
03057, м. Київ, вул. Довженка, 2

*Київський обласний центр
соціальних служб для сім'ї, дітей
та молоді*

тел.: (044) 246-47-96
тел.: (044) 246-47-97
тел./факс: (044) 235-84-35
e-mail: kocsssdm@ukr.net
01032, м. Київ,
вул. Комінтерну, 16, к. 8 (2-й пов.).

*Головне управління у справах сім'ї,
молоді та спорту Департаменту
освіти і науки, молоді та спорту*

тел: (044) 278-37-82
тел: (044) 483-35-61
тел./факс: (044) 279-17-06
тел./факс: (044) 483-35-85
e-mail: info@sms.gov.ua
м. Київ, вул. Хрещатик, 12
вул. Дегтярівська, 31-А

*Український фонд
Благополуччя дітей*

тел: (044) 537-20-16
тел./факс: (044) 537-20-16
e-mail: staff@ccf.kiev.ua
02140, м. Київ,
вул. Б. Гмирі, буд. 1-Б/6, кв. 2

*Київський міський центр соціально-
психологічної допомоги*

тел. (044) 566-15-48
м. Київ, вул. Новодарницька, 26

*Київський міський центр сім'ї
«Родинний дім»*

тел. (044) 422-10-49
м. Київ, вул. Салютна, 11

Список використаних джерел

1. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Агресія.
2. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ua-referat.com/Агресія_підлітків.
3. Можгинський Ю. Б. Агресія підлітків: емоційний та кризовий механізм / Можгинський Ю. Б. – СПб, 1999., С.38–39.
4. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/.
5. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/.
6. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/.
7. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page5>.
9. Закон України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства». – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30. – ст.142.
10. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
11. Соціолого-педагогічний словник [Текст] : словник / Уклад. : С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін., За ред. В. В. Радула. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.
12. Василюк А. Педагогічний словник-лексикон : англ.-укр., укр.-англ. / Алла Василюк; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – 154 с.
13. Педагогічний словник для молодих батьків / АПН України. Ін-т пробл. виховання, Держ. центр соц. служб для молоді; Авт. колектив: Т. Ф. Алексєєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. – К., 2002. – 348 с.
14. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / За ред. О. М. Рудневої. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 160 с.
15. Шістнадцять днів проти насильства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rozhadn.gov.ua/1new/item/2850-16-dniv-proty-nasylstva>.
16. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
17. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Дискримінація.
18. Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
19. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Дискримінація.

20. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 19 грудня 1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

21. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : відкрита для підпису в Стамбулі 11 травня 2011 р. (Офіц. переклад). – Вид-во «К.І.С.». – 80 с.

22. Тезаурус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nadoest.com/tezaurus-jorstoke-povodjennya>.

23. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

24. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korysne.ostriv.in.ua/publication/code-170B840DA7A9E/list-1420E79CF27>.

25. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>.

26. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. для курсантів вищ. навч. закл. МВС України / [А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброта та ін.] – Київ, 2012. – 246с.

27. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. Ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

28. Тезаурус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nadoest.com/tezaurus-jorstoke-povodjennya>.

29. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

30. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери : навч.-метод. посіб. / [В. М. Бондаровська, Я. І. Бордіян, Л. В. Булах Л. В., та ін.] – К. : ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА». – 2014. – 282 с.

31. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

32. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korysne.ostriv.in.ua/publication/code-170B840DA7A9E/list-1420E79CF27>.

33. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zaholovok.com.ua/dosje/gendernii-konflikt>.

34. Іванов В. М. Юридична конфліктологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Іванов, О. В. Іванова. – К. : МАУП, 2004. – 224 с.

35. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korysne.ostriv.in.ua/publication/code-170B840DA7A9E/list-1420E79CF27>.

36. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://mukolaivjst.at.ua/news/vidi_simejnikh_konfliktiv_ta_prichini_jikh_viniknennja/2014-01-20-359.

37. Ботнарєнко І. А. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення / І. А. Ботнарєнко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідорєнка, 2016. – №2. – С. 37–47.

35. Декларація про викорінєння насильства щодо жінок, проголошена резолюцією 48/104 Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року.

36. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

37. Келлі Ліз. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм : посіб. / Келлі Ліз – Львів : Астролябія, 2011. – 176 с.

38. Барихин А. Б. Большая юридическая энциклопедия. (Серия «Профессиональные справочники и энциклопедии») / Барихин А. Б. – М. : Книжный мир, 2010. – 960 с.

39. Загоруй І. С. Поняття «права людини» : теоретико-правові підходи до розуміння прав людини / І. С. Загоруй // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідорєнка, 2016. – №2. – С. 66–82.

40. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korysne.ostriv.in.ua/publication/code-170B840DA7A9E/list-1420E79CF27>.

41. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stud.com.ua/53416/sotsiologiya/psihologichniy_klimat_simyi.

42. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/vpliv-moralnoyi-atmosferi-i-psihologichnogo-klima.html>.

43. Словник гендерних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://a-z-gender.net/ua/rodina.html>.

44. Семья: психология, педагогика, социальная работа / Под ред. А. А. Реана. – М. : АСТ, 2010. – 576 с.

45. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pan-ta-pani.com/72899-sadizm-i-mazohizm-podibnosti-ta-vidminnosti.html>.

46. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

47. Криминология : словарь / под ред. В. П. Сальникова, В. Н. Бурлакова, О. В. Лукичева и др. – СПб. : Лань, 1999. – 256 с.

48. Кочин А. А. Детерминация криминального насилия в семье : пособ. / А. А. Кочин, В. С. Харламов. – М. : ВНИИ МВД России, 2004. – 52 с.

49. Самченко М. Ю. Сутність поняття «сімейно-побутове насильство над неповнолітніми» / М. Ю. Самченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : radnuk.info/statti/567-simeine/.

50. Етнографія України : навч. посіб. / за заг. ред. С. А. Макаруча. – Львів, 1994. – 520 с.

51. Жилінкова І. В. Проблема визначення поняття «сім'я» за Сімейним кодексом України / І. В. Жилінкова // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2 (22). – С. 119–126.

52. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

53. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія / А. Б. Блага. – Х.: ФО-П Макаренко, 2014. – 360 с.

54. Марухіна І. В. Суїцидальна поведінка неповнолітніх : сутність, причини, профілактика / Марухіна І. В., Сагайдак О. Б. – Суми, 2009. – 41 с.

55. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

56. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 р. № 608 «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/608-2004-%D0%BF>.

57. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>.

58. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

59. Сушик Н. Сутність, види, фактори виникнення насильства над дітьми в сім'ї / Н. Сушик // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей» (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2014 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4384/1/violenc.pdf>.

60. Методика визначення та індикатори різноманітних форм жорстокого поводження з дітьми // Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків. – К. : [б. в.], 1998. – С. 117–126.

61. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення / Т. В. Гончарова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 4. – С. 47–53.

62. Наказ МВС України від 11 листопада 2010 р. № 550 «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

63. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР : чинне законодавство із змін. і доп. на 12 жовтня 2010 р. (Відповідає офіц. текстові). – К. : Алерта; ЦУЛ, 2011.

64. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2009 р. № 2558-III: чинне законодавство із змінами і доповненнями на 31 січня 2009 року : (Відповідає офіц. текстові). – К. : Алерта; ЦУЛ, 2011.

65. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством / Джужа О. М. : монографія. – К. : Атіка, 2009. – 240 с.
66. Каплунов А. И. Об основных чертах и понятии государственного принуждения / А. И. Каплунов // Государство и право. – 2004. – № 12. – С. 10–17.
67. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
68. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Знущення>.
69. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Конвенція>.
70. Ілікчієва К. І. Деякі питання поняття насильства над жінками / К. І. Ілікчієва // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3–4 (19–20). – С. 340–344.
71. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 «Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF>.
72. Курс кримінології : Загальна частина : підруч. / За заг. ред. О. Джужи; Відп. ред. Я. Кондратьєв: У 2 кн.– Кн. 1. Загальна частина. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Довідкове видання

Ботнаренко І. А., Стрільців О. М.,
Іванчук Н. В., Джужа А. О.,
Фарима М. М.

ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї

Довідник

Підписано до друку 14.11.2018. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 2,79. Вид. № 18/III.
Тираж 50 прим.

Виготовлювач: ФО-П Поліщук О.В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2142 від 31.03.2005
07400, м. Бровари, вул. Незалежності, 2, кв. 148
тел. (044) 592-13-49